

Şehriyâr'ın Şiirinde Şairler ve Şiir Dünyası/ Adnan Karaismailoğlu

Şehriyâr'ın Şiirinde Şairler ve Şiir Dünyası Poets and the World of Poetry in Shahriyar's Poetry

Adnan KARAİSMAİLOĞLU¹

Email: adnankaraismailoglu@yahoo.com

Orcid No: <https://orcid.org/0000-0001-5581-3736>

ÖZET

Şehriyâr'ın Farsça ve Türkçe divanlarında, eski ve yeni dönemlerde çok sayıda şairin adı yer alır. O, şiirlerinde IX. Asırdan XX. Asra kadar pek çok şairi anlarken, başta Hâfız olmak üzere Mevlânâ, Sa'dî, Rûdekî, Firdevsî, Bahâr, İrec, Nîmâ ve Ferruh gibi bazı şairler için müstakil şiirler de yazmıştır. Özellikle “İran Edebiyatı ve Sanatının Övünç Kaynaklarını Anma Konusunda Uzun Bir Manzume” başlıklı 486 beyitlik mesnevisi, Farsça şiir tarihinin bir özeti niteliğindedir.

Şehriyâr'ın geleneksel şiire olan tarafsızlığı. Doğunun şiir tarihi hakkında tespitleri ve parçaları vardır. Şiirin önemi ve amacı konusunda dikkate alınmayan değer görüşleri dile getirilir. Bu nedenle şiirle ve şiiriyetle ilgili görülenler ve tercihler özel olarak gözlemlendi.

Onun şiiri, asırları kuşatan; coğrafyaları ve ırkları buluşturan bir derinliğe sahiptir. Özellikle XX. Yüzyılda doğuda büyük bir sorun haline getirilen ırklar ve inanç farklılıkları, onun düşünceleri ve şiir dünyasında sert tenkitlere maruz kalmaya devam ediyor.

Şehriyâr, şiirin temel özelliklerini işaret ederek adeta şiirde eski ve yeni çatışmadan çıkmaktan vazgeçer. Şehriyâr, bütün bu özellikleriyle Farsça ve Türkçedeki büyük şairlerin yanı sıra, günümüz edebiyat tarihçiliği anlayışına önemli katkılar sunacak fikirler de ortaya koyuyor.

Anahtar Kelimeler: Şehriyar, İran Edebiyatı, Şiir, Fars Edebiyatı, Divan

ABSTRACT

Shahriyar included the names of numerous poets from both ancient and modern periods in his Persian and Turkish divans (collections of poems). While he mentioned many poets from the 9th to the 20th century in his poems, he also wrote independent poems for some poets, primarily Hafız, but also Mevlâna, Sa'dî, Rudakî, Ferdowsî, Bahar, Irej, Nima, and Farrukh. His 486-verse masnavî, titled "A Long Poem on Commemorating the Sources of Pride in Iranian Literature and Art," is a summary of the history of Persian poetry. Shahriyar's interest in traditional poetry is evident. He has observations and thoughts on the history of Eastern poetry. He expressed noteworthy views on the importance and purpose of poetry. Therefore, his thoughts and preferences regarding poetry and poetic expression should be given special consideration. His poetry encompasses centuries; It possesses a depth that unites geographies and races. Especially in the 20th century, racial and religious differences, which became a major problem in the East, were subjected to harsh criticism in his world of thought and poetry. Shahriyar, by pointing to the fundamental characteristics of poetry, virtually sought to transcend the conflict between old and new in poetry. With all these

¹ Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümü- Türkiye

characteristics, Shahriyar, in addition to his great poetic personality in Persian and Turkish, also put forward ideas that will make significant contributions to the understanding of contemporary literary history.

Keywords: Shahriyar, Iranian Literature, Poetry, Persian Literature, Divan

GİRİŞ

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, klasik ve çağdaş şiir üzerinde düşünce ve değerlendirmeleri bulunan bir XX. asır şairi olarak dikkat çekmektedir. Gerek Farsça ve Türkçe şiirlerinde ve gerekse yazılarında edebiyat tarihiyle ilgili önemli konulara değinmiştir. Öncelikle ifade edilmelidir ki, günümüzde edebiyat tarihi konuları arasında farklı, daha doğrusu dilleri ve edebiyatları ayrıştırıcı şekilde ele alınan hususlar, onun şiir dünyasında bir bütünlük arz etmektedir. Üzerinde durulması gereken onun bazı tercihleri şu şekilde sıralanabilir: Şehriyâr,

1. Klasik ve modern şiiri birlikte değerlendirebilen ve özde buluşturan bir bakışa sahiptir.
2. Genel anlamda şiiri, daha belirgin ifadeyle Farsça, Türkçe ve Arapça şiiri bilhassa klasik şiiri bir bütünlük içerisinde görmektedir.
3. Eski ve yeni şairleri ilgi alanı ve çevreleri sebebiyle sınıflandırmamakta, bu nedenle herhangi bir şairi olumsuz sıfatlarla anmamaktadır.
4. Şiiri duygu ve düşüncede yükselme, topluma ve insanlığa yarar sağlama kaynağı olarak görmektedir.

Klasik şairin dünyası ile çağdaş şairin dünyası, fiziki anlamda büyük farklılıklar içermektedir. Günümüzün devletleri ve insanları bilhassa doğu'da farklı tercih ve yaşama biçimlerine sahiptir. Rejimler ve ideolojiler dünyada egemendir. Ancak şiiri ve şairi tanıma ve anlama çabası, bunların üzerinde olmalıdır. Yaşanan fiziki dünyanın dışında, daha doğrusu yukarısında bir tartışma alanı açılmalıdır. Şiir ve anlam dünyasıyla meşgul olanlar, insanlık değerlerine daima öncelik vermelidir.

Şehriyâr, eski şiir-yeni şiir tartışmasında konuya şöyle yaklaşmaktadır. (Şehriyâr, 1374hş, I, 174): *Yıllardır ülkemizde yeni ve eski şiirden söz edilmektedir. Genellikle bana, "Sizin, yeni şiirler hakkındaki düşünceniz nedir?" diye soruluyor. İşte bendenizin cevabı: Kesin olan şudur ki bir şeyi herkesin gönlüne kabul ettirecek olan sadece tazelik/yenilik değildir. Her şeyde birinci şart, güzellik ve hoşluktur, sonra yenilik gibi diğer şeyler.*

Hem şiir ve hem yeni olduğu iddiası taşıyan şiir, okunduğunda okuyucuda hiçbir etki bırakmıyorsa asla şiir değildir, demektedir. Ancak şiir olduğu kanaati varsa yenilik açısından değerlendirmeye geçilebilir, düşüncesindedir. Ona göre, şiir diye öne sürülen parçada şaire ait yeni bir ruh ve keyfiyet/nitelik, yeni bir mevzu ve hedef varsa, o zaman şiirdir ve yenidir, tespiti yapılabilir. Gerçekte bu görüşler şiiri belirli kalıplara, konulara ve kelime dağarcığına sıkıştıranlara cevap gibidir. Şehriyâr'ın tercihi genel ve kuşatıcı özelliktedir.

Fakat konuya bu noktada ilave edilmesi gereken hususlar vardır. Şehriyâr, konu ve yenilik anlaşılır ve görünürdür diyerek, şiirin iç ruhuna ve etkileyciliğine dikkat çekmektedir. Burada kişisel beceri ve zevk önemlidir. Bu durumda kişisel tercihlerin farklılığına işaret için Hâfız- Şîrâzî'den destek almaktadır (Şehriyâr, 1374hş., I, 74-75): *Burada teşhis etmek, zevk-i selim ile/güzel zevkle olur. Maalesef güzel zevke sahip olmadığını kim iddia eder. Derdin esası da buradadır, nitekim Hâfız der ki:*

Şiir tanır biri değilsin, canım! Yanlış buradadır (Şehriyâr, 1374hş, I, 75-76).

Şehriyâr'ın şiir ve şiiriyet üzerindeki tanım ve tarifleri klasik tariflerle uygundur. Önce şu beyitleri aktaralım.

Şehriyâr'ın Şiirinde Şairler ve Şiir Dünyası/ Adnan Karaismailoğlu

شعر را مقصد بجز تلطیف احساسات نیست
گر به مقیاسات هست و گر به مقیاسات نیست

Şiirin amacı ancak duyguları güzelleştirmektir. İster ölçülere uygun olsun, ister olmasın (Şehriyâr, 1374hş., III, 172).

شعرگه تشجیع و گه تسکین نفس آدمی است
شعر نبود گر در او تحریک یا اسکات نیست

Şiir insanın nefsinin bazen cesaretlendirir, bazen teskin eder. Şiirde tahrik etme veya teskin etme yoksa şiir değildir (Şehriyâr, 1374hş., III, 173).

Onun şiirin zihin ve duygularla ilgili özelliği konusundaki başka bir ifadesi de şu şekildedir (Şehriyâr, 1374hş., I, 69): *Şiirin mayası/özü, başlangıç olarak, insanın sınırları üzerinde kendi iradesi olmadan gerçekleşen latif bir etki ve titremedir. Bu irade dışı fillerin görünen sonucu; ağlama, gülme, sınırların ve kasların kasılıp gevşemesidir; manevî sonucuyca, hayret, cesaret, yanlış, merhamet, letafet, sağlamlık vesaire türden şiir ruhu olacaktır.*

Kısaca şiir, Şehriyâr'a göre öncelikli bir özellik olarak duygulara dokunur, tahrik eder ya da sakinleştirir. Gerçekte klasik eserlerde şiirle ilgili bu tanımlamalara yer verilmekteydi. Mesela Nizâmî-i Erûzî, Çihâr Mekâle (telif 550/1155 civarı) isimli eserinde şiirin küçük anlamı, büyük, büyük anlamı küçük; güzeli çirkin kılığında, çirkinini güzel suretinde gösterecek özellikte olduğunu, gazap ve şehvet/aşırı istek duygularını harekete geçirerek gönülde genişlik ve darlık oluşturduğunu ifade etmektedir (1331hş., s. 42.). Tanımın hissiyat alanından şekil özelliklerine yönelmesine Câmî'nin (1414-1492) tarifi açıklık getirmektedir (1371hş., s. 89): *“Şiir, eski bilginlere göre, hayal edilmiş önermelerden oluşmuş bir sözdür. Yani şiirin özelliği dinleyicinin hayaline, özünde ister doğru olsun ister olmasın ve dinleyici doğru olduğuna inansın veya inanmasın, bir şeye yönelmesine veya bir şeyden yüz çevirmesine neden olacak anlamlar sunmasıdır.”* Ancak sonrakilerin şiir için vezin ve kafiye yeterli gördüğünü bu tanıma ilave etmektedir.

Şehriyâr'ın, şiir anlayışında ve tanımlarında klasik kaynaklara dayandığı anlaşılmaktadır. Şiirlerinde ve açıklamalarında birlikte andığı eski ve yeni zamanların yüzlerce şairi anması, bu görüşlerinin bir şahidi olarak görülmelidir.

Şehriyâr, isim anmaksızın sadece dünya değerlerini elde etmek için şiir yazar şair kişiliğini eleştirir, ayıplar. Gerçekte poetika yazılarından biri olarak görülmesi gereken *شعر و حکمت* (Şiir ve Hikmet) başlıklı 339 beyitlik şiirinde bu kişiliğe değinmektedir (Şehriyâr, 1374hş., I, 476-491).

گرچه شاعر نبید این دسته
دستۀ شاعری به خود بسته
ناظمند این گروه مدح سرا
نظمشان ننگشان به هر دو سرا

Bu bölük, şair olmasalar da kendileri şairlerden sayarlar.

Bu methiyeci güruhu, nazım yazarlar; nazımları iki dünyada utançlarıdır (Şehriyâr, 1374hş., I, 482).

باری این زمرة مدیحه سرا
آبرو ریز زمرة شعرا

Kısaca bu methiyeci zümre, şairler topluluğunun yüzüsuyunu dökmektedirler (Şehriyâr, 1374hş., I, 489).

Şehriyâr'ın Şiirinde Şairler ve Şiir Dünyası/ Adnan Karaismailoğlu

Çünkü Şehriyâr şiiri özel bir konumda görmektedir. Anlam yönüyle özel bir değere sahiptir, şiir. Bu nedenle şiiri, anlam ve söz güzelliği açısından değerli görmek gerekir. جلوه خدا در هنر (Sanatta Hakk'ın tecellisi) başlıklı uzun şiirinden sadece bir beyitle değinirsek bu konuya:

بیان انبیا شعر و دعای اولیا شعر است

خدا میراث عشق اولیا با شاعران داده است

Peygamberlerin ifadesi, şiirdir; velilerin duası da şiir Allah peygamberlerin aşk mirasını şairlere vermiştir (Şehriyâr, 1374hş., III, 471).

Şehriyâr'ın herhangi bir şairi methiyeci olarak isimlendirmemesi, dikkatlerden kaçmamalıdır. Zira gerçekte kınanan, bu şair kimliğidir, diğer bir ifadeyle bu amaçla yazılmış olan şiirdir.

Üstat Şehriyâr, şiirlerinde IX. asırdan XX. asra kadar nice şairin adını ve özelliklerini sıralarken, Şirazlı Hâfız başta olmak üzere Mevlânâ, Sa'dî, Rûdekî, Firdevsî, Sâib, Bahâr, Pervîn-i İ'tisâmî, İrec, Nîmâ, Ferruh, Hicâzî Kulzum, Sîmîn Bihbehanî, Sâye gibi bazı şairler için de müstakil şiirler kaleme almıştır. “*Iran Adebîyatı ve Sanatının Övünç Kaynaklarını Anma Konusunda Uzun Bir Manzume*” başlığını taşıyan 486 beyitlik mesnevisi (Şehriyâr, 1374hş., III, 361-402), Farsça şiir tarihi için çok anlamlıdır. Şairleri çokça zikrettiği başka şiirleri de vardır. Örnek olarak, شبهای شعر طوس (Türkiye'ye Hayali Sfer خیالی به ترکیه), سفر خیالی به ترکیه (Kâşân Şiir Gecesi), شب شعر کاشان (Horasan- Tus Şiir Geceleri), خراسان (Horasan- Tus Şiir Geceleri), حماسه ایران (İran Hamasesi) şiirleri bu özelliktedir (Şehriyâr, 1374hş., III, 229-231; III, 232-234; III, 191-198; II, 824).

Şiirlerinde klasik şiirin bugün gözlerden uzak, ancak edebiyat tarihçilerinin ilgilendiği birçok şairi anar. Mesela bunlar arasında İslamiyetten sonra Yeni Farsça ile şiir söylemiş ilk şairlerden Ebu'l-Müeyyed, Esed, Vasîf, Bû Şekûr, Mervezî, Ehsîketî, Şehîd ve Kisâî gibi birçok şahsiyet vardır.

Onun farklı üsluplarda şiirler yazmış nice şairi kuşatan ve şiiri öne çıkaran bakışı, örnek alınmalıdır. Şehriyâr, bazı edebiyat tarihçileri tarafından farklı bazı özellikleri nedeniyle ayrı ayrı ele alınmaya çalışılan şairleri, o, bir bütün halinde görmektedir. Firdevsî, Mevlânâ, Sa'dî ve Hâfız, kimi ortak yönleriyle sevgi ve saygıyla aynı sayfalarda, art arda yer bulmaktadır. Örnek olarak Sa'dî ile Hâfız veya Mevlânâ ile Hâfız arasında hiç alaka görmeyen, hatta zıtlıklar oluşturan kişilere karşın o, farklı bir yol izlemektedir (Şehriyâr, 1374hş., I, 129).

Yaratıcıya yöneldiği جام جم (Câm-i Cem) başlıklı şiirinden;

دمدمم زنده از آنیم که دم زنده از اوست

دم زن از عشق وجودی که دم زنده از اوست...

شاعران هم قلمی در کف این نقاشند

شعر چون زنده نباشد که قلم زنده از اوست

همچو حافظ خلفش است و نمیرد سعدی

همچو فردوسی طوسی که عجم زنده از اوست

نی که رومی زد و چنگی که نظامی بنواخت

جام افسانه شرق است که جم زنده از اوست

Nefesi diri tutanla/Hak'la diriyiz. Yokluğu diri tutan varlığın aşkını anlat...

Şairler, bu nakkaşın elinde kalem arkadaşlarıdır. Kalem onunla diridir, şiir nasıl diri olmaz?

Mesela Hâfız, onun halifesidir. Sa'dî ölmez. Mesela Firdevsî, Acem onunla diridir.

Şehriyâr'ın Şiirinde Şairler ve Şiir Dünyası/ Adnan Karaismailoğlu

Neye Mevlânâ üflüyordu. Çengi ise Nizâmî çaldı. Kadeh, şarkın efsanesidir, Cem onunla diridir (Şehriyâr, 1374hş., I, 101).

سعدی در بارگاه سعدی (Sa'dî'nin Huzurunda) şiirinden;

سعدیا، از باب عشقت در گلستان آمدم
بوستانت دیده، چون بلبل به دستان آمدم
گونه شمس دیگریم از کعبه ملاي روم
بوسعید وقت خویشیم از خراسان آمدم

Ey Sa'dî! Senin aşk kapından Gülistana girdik. Bûstânını gördük bülbül gibi şakıdık.

Mevlânâ'nın kabesinden/Tebriz'den bir tür Şems'iz; zamanımızın Ebû Sa'îd'iyiz Horasan'dan geldik (Şehriyâr, 1374hş., I, 301).

Onun zihninde Hafız ve Mevlânâ birlikte şöyle yer almaktadır:

دم آخر که نای مولوی پیچید در گوشم
هنوز خواجه با آن روشنی در بی نهایت بود

Son demde Mevlânâ'nın neyi kulağımda çınlamakta; Hâfız o aydınlığıyla hala sonsuzdu (Şehriyâr, 1374hş., I, 508).

Şu örnek de anlamlıdır:

ما نظیر سعدی و حافظ به دنیا داده ایم
گرچه تنها مولوی بس بود مارا افتخار

Biz Sa'dî ve Hâfız gibisini dünyaya verdik; gerçi iftihar etmek için sadece Mevlânâ bize kâfidir (Şehriyâr, 1374hş., III, 190).

Elbette Şehriyâr'ın şiir dünyasında Hâfız'ın özel bir yeri olduğunu unutmuyoruz, kendisinin dediği gibi:

شهریاری که دل به حافظ داد
اگر دلی می برد به دولت حافظ است

Hâfız'a gönlünü veren Şehriyâr, eğer bir gönül alıyorsa Hâfız'ın talihiyledir (Şehriyâr, 1374hş., III, 93).

Şiirin taze kalan eskisini yenisiyle buluşturan, dilleri ve gönülleri yakınlaştıran, duygusal yönüne rağmen edebiyat tarihçiliği için önemli konulara değinen Şehriyâr'ın insanlık idealine söz verelim, son olarak:

آدمیان شاخه و برگ همند
کاین همه از یک تنه و پیکرند

İnsanlar, birbirlerinin dalı ve yaprağıdır; zira hepsi aynı beden ve vücuttandır.

Asıl, Allah'ın cennetten kopardığı ve bu ovaya diktiği eski bir ağaçtır.

Halk, Allah'ın ağacının dallarıdır; ayrı bir ağaç olan ağacın dalları.

Bir kişiyi öldüren, bir dal kırmaz, bilakis beşer ağacını kökünden koparır (Şehriyâr, 1374hş., I, 401).

KAYNAKÇA

- Câmî, Mevlânâ Abdurrahmân, Bahâristân (1371hş.), nşr. İsmâ'îl-i Hâkimî, Tahran.
Hâfız, Dîvân-ı Hâfız (1372hş.), nşr. Ellâme-i Kazvînî-Kâsim Genî, Tahran.
Nizâmî-i Erûzî, Çihâr Mekâle (1331hş.), nşr. Muhammed-i Kezvinî, be kûşîş-i M. Mu'în, Tahran.
Şehriyâr, Muhammed Huseyn, Dîvân-ı Şehriyâr (1374hş.), I-IV, Tahran.